

- Ξεκινώντας την συζήτηση, ο Ι. Κλεώπας αναφέρθηκε στις αρχές του ψυχαναλυτικού και ψυχοθεραπευτικού πλαισίου, θέτοντας το ερώτημα, πώς αυτές οι βασικές συνθήκες της κλινικής εργασίας επαναπροσδιορίζονται σε μια εργασία από απόσταση. Θα λέγαμε ότι ένας επίσης βασικός κανόνας είναι να θέτουμε, τόσο εντός μας όσο και προς τον ασθενή μας, το πλαίσιο και τις κατά περίπτωση ειδικές συνθήκες εξαρχής όταν μεταβαίνουμε σε ηλεκτρονικά μέσα.
- Η Χ. Γιαννουλάκη προτιμά τις τηλεφωνικές συνεδρίες από τις συνεδρίες με χρήση κάμερας καθώς η αποφυγή των έντονων αντιληπτικών ερεθισμάτων επιτρέπει τη στροφή προς την ενδοσκόπηση με τον ίδιο τρόπο που η στάση στο ντιβάνι ευνοεί τους ελεύθερους συνειρμούς του αναλυόμενου και την ελεύθερα κυμαινόμενη προσοχή του αναλυτή. Η οπτική εγγύτητα των δυο προσώπων που επιτρέπει η κάμερα ίσως πρέπει να επιλεγεί σε ειδικές περιπτώσεις ή η διάταξη των προσώπων στο χώρο να έχει συμφωνηθεί με ακρίβεια εκ των προτέρων (και πάλι το σαφές πλαίσιο είναι σημαντικό). Σημείωσε επίσης την απώλεια των άλλων αισθήσεων: λείπουν οι οσμές, οι θέσεις ή οι κινήσεις του σώματος του ασθενούς σε αντιστοιχία με το άρθρο της Mary Boyles ακόμη κι αν ο τόνος της φωνής, η βιασύνη της ομιλίας ή η αργοπορία της, ο ρυθμός της αναπνοής κ.α αποτελούν επίσης σωματικά σημεία που επιδρούν στο ασυνείδητο του αναλυτή και δημιουργούν την αλληλοδιαπλοκή αντιμεταβίβασης και μεταβίβασης. Το ίδιο συμβαίνει φυσικά και για τον αναλυόμενο. Η σωματική παρουσία και η έλλειψη της αποτελούν στοιχεία που λαμβάνει κάποιος υπόψη του. Για παράδειγμα, μια ασθενής της, μόλις την προηγούμενη μέρα και αμέσως μετά την έναρξη της τηλεφωνικής συνεδρίας έπεσε σε μια μεγάλη σιωπή. Η Χ. Γιαννουλάκη διέκοψε τη σιωπή νωρίτερα από ότι θα το έκανε σε μια συνεδρία στον χώρο της, όπου η παρουσία της φυσικής της παρουσίας θα διευκόλυνε την βίωση της σιωπής μαζί με τον αναλυτή και όχι σε κενό. Άλλωστε η πιθανότητα διακοπής της τηλεφωνικής γραμμής δίχως να το πάρεις είδηση αποτελεί ένα ενδεχόμενο.
- Ο Ι. Κλεώπας ανέφερε πρόσφατο προς δημοσίευση άρθρο στο International Journal of Psychoanalysis τόπο οποίο θέτει το ερώτημα αν το smartphone μπορεί να νοηθεί ως μεταβατικός χώρος του Winnicott. Επίσης συνέδεσε το ηλεκτρονικό αντικείμενο ως μια ναρκωτική ουσία που ενδεχομένως λαμβάνει ένας ασθενής για τους ίδιους κατευναστικούς λόγους που χρησιμοποιεί και μια χημική ουσία. Στην συνθήκη της εικονικής πραγματικότητας, κάνουμε πως, δημιουργούμε μία συνθήκη ως εάν η οποία όμως θα αναρωτηθούμε τι σχέση έχει με την ψυχαναλυτική λειτουργία του ως εάν που

αναπτύσσεται στην μεταβίβαση (πχ η αναλύτρια εκπροσωπεί, βιώνεται στην μεταβίβαση ως εάν ήταν η μητέρα του αναλυόμενου). Στην εικονική πραγματικότητα, αναρωτιέται, εάν παριστάνουμε κάτι, χωρίς να ακολουθείται από μία εσωτερική μορφοποίηση. Οι ρυθμοί και οι απαιτήσεις του εικονικού - που συγχρόνως μας βάζουν σε μια θέση παρατηρητή του οποίου τρέχει το μυαλό χωρίς να τρέχουν οι αισθήσεις ούτε ο ψυχισμός - μπερδεύονται με τις απαιτήσεις έργου του ενορμητικού. Αντί μίας εκ των έσω ανάδυσης της ενόρμησης, αντί να πηγάζει από το σώμα μετασχηματιζόμενη σε αναπαραστάσεις και συναισθήματα, έρχεται από έξω. Η Lemma ονομάζει την οθόνη του υπολογιστή black mirror όπου δεν βλέπει κανείς αυτό που ο ίδιος προβάλλει, αλλά είναι η οθόνη, η εικονική πραγματικότητα που προβάλλει προς το υποκείμενο. Το πρόβλημα, είναι ότι πλέον δυσλειτουργούν οι διεργασίες υποκειμενοποίησης. Ποια η σχέση αναπαράστασης και εικονικού. Μήπως το εικονικό είναι ένα χρηστικό φανταστικό; Έτσι σε ορισμένες περιπτώσεις, θα μπορούσαμε να συνδέσουμε το βίωμα του εικονικού με τις εξαρτήσεις, με ένα είδος δούρειου ίππου, που αλώνει τις αναπαραστάσεις και την αναπαραστατική διεργασία. Προσέθεσε επίσης ότι πολλές αντιδράσεις εντός της θεραπείας προκαλούνται από το ίδιο το μέσο (πχ αλλαγή κάμερας άρα και της εικόνας που εκπέμπει ο αναλυτής) και όχι απαραίτητα από την επίδραση της εργασίας μας και πως θα πρέπει να είμαστε προσεκτικοί όσον αφορά αυτό. Έτσι, εφόσον υπάρχει η επιλογή ή η ανάγκη να εργασθούμε με ψηφιακά μέσα, το τι διακινείται ήδη πριν ξεκινήσουμε ή στην πορεία της θεραπείας, θα πρέπει να διερευνηθεί και να έρθει στην κλινική πράξη. Βέβαια έτσι από ουδέτερο το πλαίσιο γίνεται γρήγορα κομμάτι του υλικού, ακριβώς όπως σε κλινικές περιπτώσεις ή καταστάσεις της κλινικής εργασίας (συνήθως με ασθενείς με ναρκισσιστικά ελλείμματα ή διαταραχές της λειτουργίας του εγώ), όπου το πλαίσιο, η σχέση και η σκέψη ή η συμπεριφορά ως προς αυτό, έχουν ιδιαίτερη σημασία, συχνά μέσα από μία μη λεκτική έκφραση. Το πλαίσιο έτσι όπως γίνεται, μετατρέπεται άραγε σε ένα είδος acting; Το οποίο, το κάνουμε εμείς έτσι ή είναι από μόνο του;

- Ο Χ. Χομπάς έθεσε το ερώτημα ποιοι ασθενείς και με ποια κριτήρια μπαίνουν σε τηλεφωνική ή μέσω κάμερας ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία από απόσταση.
- Η Δ. Μητροβγένη μίλησε για ένα κλινικό παράδειγμα της A. Lemma : Ένας νεαρός ομοφυλόφιλος άνδρας σιγά-σιγά προχώρησε στην ερωτική του ζωή χρησιμοποιώντας το ψηφιακό μέσο ως μια μεταβατική κατάσταση που του έδωσε τη δυνατότητα να επαναπροσδιορίσει και να επαναεπενδύσει, με καλύτερο τρόπο από αυτό των γονέων του, το ίδιο του το σώμα.

- Ο Χ. Παύλου συμπέρανε πως κατά τον ίδιο τρόπο κατά τον οποίον δεν υπάρχουν απόλυτα ορισμένα κριτήρια για την αναλυσιμότητα ενός ασθενούς, αλλά κυρίως αυτό αφορά τη δυνατότητα κάθε φορά του συγκεκριμένου ζεύγους αναλυτή αναλυόμενου, έτσι δεν είναι απόλυτο ποιος χρειάζεται τι και ποια τεχνική θα ακολουθηθεί σε κάθε περίπτωση.
- Ο Ι. Κλεώπας ρώτησε αν αυτό είναι πάντα προς την βέλτιστη εξέλιξη της θεραπείας και ο Χ. Παύλου απάντησε πως ούτε το κλασικό δια ζώσης πλαίσιο εγγυάται απόλυτα την βέλτιστη εξέλιξη της ανάλυσης.
- Η Χ. Γιαννουλάκη παρατήρησε πως η κλινική περίπτωση της Lemma αφορούσε κάποιον σε κλασική ανάλυση 3 φορές εβδομαδιαίως που ξεκίνησε να διερευνά τη σεξουαλικότητα του μέσω του Διαδικτύου. Η Lemma υποστήριξε ότι η πρόσβαση του αναλυόμενου σε διαδικτυακό πορνό και σε chat rooms για ομοφυλόφιλους ήταν ένα εξελικτικό βήμα προς την απαρτίωση της σεξουαλικότητάς του. Αποτέλεσμα ήταν η προοδευτική επεξεργασία της αναπαράστασης του σεξουαλικού του σώματος μέσω της χρήσης του κυβερνοσέξ και, προφανώς, επίσης μέσω της ψυχανάλυσης που λάμβανε χώρα εν παραλλήλω.
- Η συζήτηση κινήθηκε και γύρω από τις εφαρμογές τύπου tinder, και στην ανάγκη για ικανοποίηση των σεξουαλικών αναγκών μέσω του διαδικτύου.
- Ο Γ. Πουλιτίδης προσέθεσε στη δική του ανάγνωση του συγκεκριμένου άρθρου της Lemma ότι σε κάποιους ασθενείς μπορεί ο κυβερνοχώρος να έχει ακόμα και θεραπευτική δράση, καθώς ίσως η μόνη δυνατότητα σχετίζεσθαι που διαθέτουν είναι το ψηφιακό σχετίζεσθαι.
- Ο Ι. Κλεώπας προεκτείνει αυτό στο πως το διαδίκτυο βοηθά στην εκπλήρωση φαντασιώσεων αρτιότητας ως προς πιθανά ελλείμματα του υποκειμένου, ή παντοδυναμίας, μέσω της ψηφιακής και όχι της δια ζώσης συνάντησης. Και πως αυτό συντελεί στο να μείνει κανείς «παντοτινός και ανάξιος εραστής», και όχι να βοηθηθεί για να βγει από το ιδεώδες στον αληθινό κόσμο όπως στοχεύει η αναλυτική διαδικασία.
- Μία συνάδελφος προσέθεσε πως το πνεύμα της A. Lemma είναι ότι ο ψηφιακός κόσμος δεν είναι ούτε κακός ούτε καλός αλλά σίγουρα δεν είναι ουδέτερος.

- Ο Χ. Παύλου προσέθεσε πως το βέβαιο είναι , για όλους εμάς τους θεραπευτές που έχουμε εκπαιδευτεί κλασικά, η αίσθηση είναι πως αρχίζοντας μια τέτοια εργασία είναι πως ο θεραπευτής έχει στα χέρια του ένα λιγότερο αποτελεσματικό εργαλείο.
- Η Χ. Γιαννουλάκη προσέθεσε πως η απάντηση δεν μπορεί παρά να είναι εξατομικευμένη. Οι ψυχαναλυτές βρίσκονται συχνά μπροστά σε νέες προκλήσεις και προκύπτει η ανάγκη επαναδιαμόρφωσης του θεωρητικού και κλινικού τους εργαλείου. Τίθενται όμως κάποια ερωτήματα για το πότε ο αναλυτής θα ανταποκριθεί σε αίτημα να γίνει μια μικτή ανάλυση (και στο ιατρείο και από το τηλέφωνο όταν ο αναλυόμενος απουσιάζει σε ταξίδια για δουλειά που είναι στο χέρι του να ρυθμίσει). Είναι δόκιμο να δέχεται ο αναλυτής μια τόσο μεγάλη παρέμβαση του ασθενούς στο πλαίσιο;
- Μία άλλη συνάδελφος σχολίασε πως οι έρευνες δείχνουν ότι αν κυριαρχούν οι μεθοριακές κλινικές εκδηλώσεις τόσο πιο ακατάλληλα είναι τα ψηφιακά μέσα. Ενώ άλλη συμμετέχουσα συνάδελφος, προσέθεσε πως ίσως θα μπορούσε να φανεί χρήσιμη μια αρχική και από πριν ορισμένη εργασία μέσω Skype, ώστε να αρχίσει να δομείται ένα αντικείμενο στη θεραπευτική σχέση και με βάση αυτό να καταφέρει ο ασθενής να μπει σε κανονική θεραπεία. Ακολούθως προσέθεσε πάνω στην προτίμηση της Χ. Γιαννουλάκη για αποκλειστικά τηλεφωνική εργασία ότι της θυμίζει μια εικόνα βρέφους στη μήτρα που ακούει τη φωνή της μαμάς και από αυτή την εποχή αρχίζει όντως να δομείται το αντικείμενο, αλλά δεν θα μπορούσε να μείνει εκεί η διαδικασία καθώς απαιτούνται και οι υπόλοιπες αισθήσεις για την απαρτίωση του αντικειμένου και μέσω αυτής της απαρτίωσης και της απαρτίωσης του εαυτού. Ακολούθως έγινε η παρατήρηση ότι το διαδίκτυο δημιουργεί εύκολα την ψευδαίσθηση της ικανοποίησης χωρίς πραγματικό αντικείμενο, εμποδίζοντας - αφού παρακωλύεται η αίσθηση της απώλειας - την δημιουργία πραγματικής επιθυμίας (για πραγματικό αντικείμενο). Αναφέρθηκε επίσης μια εφαρμογή διακοπής καπνίσματος από το πανεπιστήμιο Κύπρου που δεσμεύεται κάποιος για συγκεκριμένο χρόνο στην εφαρμογή όσο διαρκεί η διακοπή του καπνίσματος και η ταύτιση του καπνιστή με το «ανθρωπάκι». Σχολιάστηκε από την Χ. Γιαννουλάκη, πως η ταύτιση αυτή ομοιάζει κάπως με την υποβολή και τον υπνωτισμό.
- Ο Ι. Κλεώπας σχολίασε πως η Lemma αναφέρει ότι τα ψηφιακά μέσα ταιριάζουν περισσότερο στο γνωσιακό τρόπο. Θα μπορούσαμε ίσως να σκεφθούμε, να κάνουμε μία παράδοξη υπόθεση ότι μια αποτελεσματική γνωσιακή θεραπεία θα την έκανε καλύτερα ένας αναλυτής. Εξήγησε πως ενώ η ανάγκη είναι συχνά για την εργασία πάνω στο

έκδηλο, δηλαδή στο πεδίο του συνειδητού, ένας ψυχαναλυτής θα μπορούσε να προσεγγίσει καλύτερα τις ασυνείδητες λανθάνουσες δυναμικές διεργασίες που θα προκύψουν κατά την εργασία αυτή, κάτι το οποίο θα επέτρεπε μία περισσότερο ενδοϋποκειμενικά θεμελιωμένη επεξεργασία των συνειδητών πτυχών ενός τρόπου σκέψης.

- Ο Χ. Χομπάς προσέθεσε πως η επιλεγόμενη κάθε φορά τεχνική - κατ' αυτόν - θα έχει σαν κριτήριο την δυνατότητα του θεραπευτή να κατανοήσει και να χειριστεί την εσωτερική κυρίως πραγματικότητα.
- Η Χ. Γιαννουλάκη συμφώνησε με τον κ. Χομπά και είπε ότι ακριβώς όταν αρνήθηκε σε κάποιον τη μικτή ανάλυση, αυτός είδε ένα όνειρο όπου η αναλύτρια ήταν το μοναδικό πρόσωπο στη ζωή του που ο πλούσιος πατέρας του δεν κατόρθωσε να εξαγοράσει από τους συγγενείς και του τα έλεγε "σταράτα".
- Ο Χ. Χομπάς ανέφερε ένα κλινικό παράδειγμα: ένα περιστατικό της κυρίας Αϊζενστάιν όπου ο ασθενής στη δεύτερη συνέδρια έφερε σε μια βαλίτσα όλα τα χρήματα της αμοιβής της για τα επόμενα πέντε χρόνια της ανάλυσης του, κάτι το οποίο δεν δέχτηκε βεβαίως η κυρία Αϊζενστάιν.
- Παρουσιάστηκε και συζητήθηκε εκτενώς ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον κλινικό παράδειγμα, μίας ψυχοθεραπείας μέσω Skype.
- Ο Γ. Πουλιτίδης προτείνει ότι η αντανάκλαση της οθόνης του υπολογιστή, του κινητού τηλεφώνου ή του ταμπλετ πολλές φορές μας κάνει να βλέπουμε τον εαυτό μας μέσα σε αυτήν (black mirror) - και όχι τον άλλον, το συνομιλητή. Αναρωτιέται εάν κάτι τέτοιο φέρνει στο νου κάτι πιο ναρκισσιστικό ή και θέματα ταυτότητας, ποιος είναι ποιος.
- ο Χ. Χομπάς θέτει το ερώτημα της μεταβολής του πλαισίου της θεραπείας, σε σχέση με την ασυνείδητη αναπαραγωγή μιας εξαιρετικά βίαιης πρωταρχικής σκηνής όπου το αντικείμενο δέχεται θανάσιμα πλήγματα. Ως εκ τούτου ένας ασθενής ίσως αισθάνεται υποχρεωμένος να απομακρυνθεί φυσικά από την αναλύτρια, αναγκάζοντας την να κάνει τη θεραπεία μέσω κάμερας.

- Η Χ. Γιαννουλάκη παρατηρεί σε σχέση με τα προηγούμενα, ότι έχει - κατά περίπτωση - νόημα να αρνηθούμε ένα τέτοιο αίτημα, το οποίο φαίνεται εκ πρώτης φυσικό, νοηματοδείται επιπλέον : μια ανάλογη δική μας στάση μπορεί να δώσει χώρο, μέσα από την απώλεια, να οργανωθεί κάτι.